

Stručni rad

Kako napisati esej iz hrvatskoga jezika na državnoj maturi

mag. croat. Luka Gaćeša

Sažetak

Školski esej jest analitički, neliterarni učenički rad u kojemu se iznose spoznaje dobivene proučavanjem neke teme, razmišljanja i stavovi o temi iz kojega nastavnog područja ili o kojoj pojavi u društvenoj stvarnosti. Spoznaje dobivene proučavanjem, iznesena razmišljanja i osobne stavove potrebno je što bolje obrazložiti i argumentirati te jasno i skladno organizirati u uvodni dio teksta, razradu teme i zaključni dio. Razlikujemo interpretativni školski esej, usporedno-raščlambeni i raspravljački školski esej. Ispit iz hrvatskoga jezika ispituje temeljna znanja i jezične vještine koje su učenici stekli tijekom svog obrazovanja. Na nacionalnom ispitu iz hrvatskoga jezika kroz vještinu pismenoga izražavanja i vještinu čitanja s razumijevanjem provjerava se: upotreba hrvatskoga jezika, književnoteorijsko znanje i književnopovijesno znanje. Esejom se provjerava pismeno izražavanje, a posebno vještina oblikovanja teksta. Interpretativni školski esej ponudit će pjesmu, ulomak proznoga, dramskoga ili esejističkoga književnoga djela ili likovni prilog koji prati tekst. Interpretativni esej se koristi kako bismo provjerili znanje i dali osobno mišljenje, a budući da se oslanja na neki predložak (ulomak teksta, pjesmu i sl.) potrebno je znati interpretirati taj predložak. Usporedno-raščlambeni esej nudi najmanje dva teksta koje povezuje neko obilježje: tematika, glavni motiv, književna vrsta, stilska epoha. U raspravljačkom školskom eseju predložene teme se odnose na društvenu stvarnost. Predložene teme nisu nikada strogo književne, no mogu se i ticati čitanja i pristupnikova odnosa prema književnosti i umjetnosti uopće.

Ključne riječi: interpretativni školski esej, usporedno-raščlambeni esej, raspravljački školski esej, hrvatski jezik, državna matura.

1. Uvod

U ovom članku obradit će se tema pod naslovom Kako napisati esej iz hrvatskoga jezika na državnoj maturi. Na početku članka upoznat ćemo se općenito s definicijom eseja, ali i školskog eseja te ćemo vidjeti njihovu razliku. Nadalje, prikazat ćemo osnovne informacije glede eseja na državnoj maturi i istodobno saznati što se esejom provjerava. Zatim, ćemo razjasniti što se očekuje u eseju od pristupnika na državnoj maturi. Pritom ćemo pokazati kako napisati esej slijedeći upute. Također, odredit ćemo glavna obilježja interpretativnog, usporedno-raščlambenog i raspravljačkog eseja s primjerima. Na kraju članka, otkrit ćemo najčešće primjere pogrešaka prilikom pisanja eseja na državnoj maturi. Cilj je ovog članka pojasniti učenicima (maturantima) sam koncept pisanja eseja, te im ukazati na potencijalne prepreke s kojima bi se mogli susresti na eseju iz hrvatskoga jezika na državnoj maturi.

2. Što je školski esej?

Na ispitu državne mature od njezina probnoga uvođenja 2009. godine u obveznome se dijelu piše i esej iz hrvatskoga jezika. Pritom valja istaknuti da se do te godine u metodici pismenoga izražavanja u predmetu hrvatski jezik naziv esej gotovo nikad nije upotrebljavao za učeničke radove. Prema nastavnim planovima i programima esej kao vrsta teksta poučavao se, i još se uvijek poučava, u prvome razredu srednje škole u nastavnoj cjelini *diskurzivni književni oblici*, a učenici na primjeru eseja nekoga od prominentnih autora uglavnom trebaju uočiti znanstvene, publicističke i umjetničke značajke teksta [1]. U rječniku hrvatskoga jezika, esej se definira kao: „*prozna književna vrsta prema tematici bliska raspravi ili znanstvenom tekstu, po stilskim sredstvima srodna beletristici*”. [2]. Stjepko Težak esej definira: „*Esej ili ogleđ posebna je vrsta rasprave, otvorena i prema znanosti i prema književnoj umjetnosti. Pisac nastoji razbistriti neke pojave, pojmove, probleme pa ih osvjetljuje s različitih strana iskorištavajući kako svoju stručnu upućenost i erudiciju tako i lakoću književnoumjetničkog izražavanja*”. [3].

Te se definicije odnose na tekstove koje pišu dokazani stručnjaci iz određenoga područja, a uzornim se predstavnicima u nas smatraju ponajviše eseji hrvatskih književnika ili književnih teoretičara, kojima je bitna odlika književnoumjetnički stil pisanja bez strožih kompozicijskih ograničenja [4]. Da bi se istaknula ta razlika, za učeničke se radove na maturalsnom ispitu rabi dvorječni naziv *školski esej*, no u udžbenicima i savjetnicima za pisanje eseja još se uvijek uglavnom upotrebljavaju definicije slične navedenima. Dakle, ovisno o tome kakav pristup prevladava u tekstu, razlikujemo: interpretativni školski esej, usporedno-raščlambeni i raspravljajući školski esej [5]. Uzevši u obzir navedene vrste te preciziranost u pisanju koja je došla s pojavom eseja na maturi, školski bi se esej mogao definirati ovako: Školski esej jest analitički, neliterarni učenički rad u kojemu se iznose spoznaje dobivene proučavanjem neke teme, razmišljanja i stavovi o temi iz kojega nastavnog područja ili o kojoj pojavi u društvenoj stvarnosti. Spoznaje dobivene proučavanjem, iznesena razmišljanja i osobne stavove potrebno je što bolje

obrazložiti i argumentirati te jasno i skladno organizirati u uvodni dio teksta, razradu teme i zaključni dio [6].

3. Osnovne informacije o eseju na državnoj maturi

Kako smo objasnili što je školski esej, sada ćemo pružiti osnovne informacije glede eseja na državnoj maturi. Ispit iz hrvatskoga jezika ispituje temeljna znanja i jezične vještine koje su učenici stekli tijekom svog obrazovanja. Na nacionalnom ispitu iz hrvatskoga jezika kroz vještinu pismenoga izražavanja i vještinu čitanja s razumijevanjem provjerava se: upotreba hrvatskoga jezika, književnoteorijsko znanje i književnopovijesno znanje [7]. Esej ima ograničenu duljinu: za osnovnu razinu potrebno je napisati od 350 do 500 riječi, dok je za višu razinu potrebno napisati od 400 do 600 riječi. Učenici moraju tekst eseja oblikovati i paziti kako bi zadovoljili neke tehničke kriterije: 1. tekst mora biti oblikovan kao proza (tekst pisan od početka do kraja retka), a ne kao pjesma (pisano u stihovima). 2. tekst ne smije sadržavati crteže ili druge znakove (smajlići i sl.). 3. izražavanje treba biti pristojno, bez vulgarizama i žargonizama, osim ako to nije djelom teme o kojoj se piše. 4. pisanje se ne smije udaljavati od zadane teme. 5. tekst mora biti vidljivo trodijelno strukturiran, uredno i čitko napisan. 6. učenici se moraju pridržavati broja riječi teksta: osnovna razina 350-500 riječi, viša razina 400-600 riječi. 7. tekst mora biti napisan nalivperom, kemijskom olovkom crne ili plave boje [8].

Esejom se provjerava pismeno izražavanje, a posebno vještina oblikovanja teksta. Da bi pristupnik zadovoljio kriterije, očekuju se sljedeće vještine, znanja i sposobnosti: 1. razumijevanje sadržaja i svrhe teksta o kojem pišu. 2. primjena književnoteorijskih pojmova kroz tumačenje teksta o kojem pišu. 3. tekst mora biti napisan standardnim hrvatskim jezikom, gramatički i pravopisno ispravno. 4. izražavanje mora biti jasno, smisleno, cjelovito i stilski uređeno. 5. teze, argumenti i razmišljanja moraju biti suvislo izneseni i obranjeni ili pobijeni. 6. razmišljanja i znanja na neku temu moraju biti uobličena u pismeni izričaj – esej, koji se sastoji od trodijelno vidljive strukture - uvod, razradba i zaključak. 7. korištenje tehnika pripovijedanja, opisivanja dijaloga, monologa, argumentiranja, interpretacije, analize, sinteze, raščlambe, tumačenja, dokazivanja, citiranja, parafraziranja. 8. dosljedno se držati ograničenja vremena i opsega pismenog izričaja. 9. odrediti

glavne značajke književnog roda i vrste teksta o kojem se govori i oprimjeriti ih s obzirom na djelo o kojem se piše. 10. stavove i razmišljanja treba oprimjeriti citatima (točnim navođenjem teksta) ili parafraziranjem (prepričati ono što tekst govori). 11. ako je više ponuđenih tekstova ili likovnih priloga, treba uočiti sličnosti i razlike te pomnije analizirati sve tekstove ili likovne priloge. 12. rukopis treba biti uredan i čitljiv [9].

4. Što se u eseju očekuje od pristupnika?

Nakon što smo napisali osnovne informacije o eseju na državnoj maturi, sada ćemo vidjeti što se očekuje od pristupnika u eseju na državnoj maturi. Od pristupnika se očekuje: 1. poznavanje književnih rodova i vrsta (lirika, epika, drama, diskurzivni književni oblici). 2. razlikovanje i analiza lirskih, epskih, dramskih, književnoznanstvenih i publicističkih tekstova. 3. poznavanje povijesnog razvoja lirike, epike i drame. 4. prepoznavanje i opisivanje književnopovijesnih razdoblja europske (svjetske) književnosti (vremenske odrednice, predstavnici i poetika) od staroga vijeka do suvremene književnosti u kronološkome slijedu. 5. prepoznavanje i opisivanje književnopovijesnih razdoblja hrvatske književnosti (vremenske odrednice, predstavnici i poetiku) od staroga vijeka do suvremene književnosti u kronološkome slijedu. 6. razlikovanje i uspoređivanje poetike i estetike književnopovijesnih razdoblja od staroga vijeka do suvremene književnosti [10].

5. Kako napisati esej?

Svatko može naučiti pisati esej ako to zaista želi. Treba samo znati recept i njega se držati. Pomnije obratite pažnju na sljedeće upute kako bi vam uspjeh eseja bio zagarantiran. Započet ćemo s prvim korakom: Tekst treba pažljivo čitati, pratiti sve detalje koji se javljaju. Nakon završetka čitanja treba pročitati smjernice. Ponuđene smjernice imaju svrhu olakšati sastavljanje teksta eseja. One sugeriraju nekoliko polaznih točaka za učinkovito čitanje i interpretiranje ponuđenog teksta. Upućuju

nas na neke značajke ulomka te pomažu u razotkrivanju onoga što tekst govori [11]. U drugom koraku treba ponovno pročitati tekst. Prilikom tog drugog čitanja na papir za koncept treba zapisati razmišljanja, pitanja ili asocijacije koje se javljaju tijekom čitanja ulomka. Možete pokušati otkriti gdje se u tekstu nalaze odgovori na smjernice te to pribilježite u kratkim natuknicama. Označite u tekstu riječi, sintagme (skupove riječi) i rečenice koje želite objasniti, citirati (točno navesti) ili parafrazirati (prepričati) [12]. U trećem koraku esej mora sadržavati trodijelnu strukturu. To znači da esej mora početi s uvodom. U uvodu tekst lokaliziramo (stavljamo u vrijeme i prostor). Stoga treba odgovoriti na tri osnovna pitanja: tema ulomka, kakvim se književnim postupcima koristi autor, što je autor ostvario tim postupcima i zašto? Na ta pitanja treba odgovoriti u nekoliko (ne preopširno) rečenica. Tim postupkom odmah na početku pokazujete da ste razumjeli tekst i da znate o čemu ćete pisati u razradbi [13]. Mogući početci rečenica u uvodu: Esej će se usredotočiti..., Ovaj esej će ponuditi analizu..., Cilj/Namjera ovog eseja je..., Esej će govoriti o... i sl. Dobar uvod jasno i sažeto govori ono o čemu pristupnik namjerava pisati, a bitno je zainteresirati ocjenjivača da vaš esej pažljivo i sa zanimanjem pročita do kraja. Nakon uvoda, slijedi razradba. Razredbeni dio eseja je najdulji, pa se i sam sastoji od nekoliko odlomaka (preporuka je od tri do pet). U ovom djelu eseja treba navesti probleme koje ste uočili tijekom čitanja ulomka, a pokušajte i dati moguća razrješenja. Svoja razmišljanja argumentirajte i oprimjerite [14].

Međutim, trebate paziti da se previše ne ponavljate. Esej mora odražavati reakciju na tekst. Treba iznijeti i obrazložiti osobni stav koristeći znanja i iz povijesti i teorije književnosti. Ne treba prepričavati smisao ulomka, nego postaviti teze koje će tekst potvrditi ili opovrgnuti. U razradbi interpretativnog eseja nastojte razviti ideje koje ste naznačili u uvodu i pokušajte uvjeriti čitatelja u ispravnost svojih misli i zapažanja [15]. Razradba je najkompleksniji dio eseja. Ocjena ovog središnjeg dijela eseja je najvažnija, stoga mu treba posvetiti najveću pažnju. I na samom kraju eseja trebate ponuditi zaključak. Ideje u kojima ste se bavili u razradbi u zaključku treba jasno uobličiti izreći svoje stavove i misli. Povežite početak i kraj te završite nekom mišlju ili rečenicom nad kojom će se čitatelj (ocjenjivač) zamisliti. Nakon što obrazložite sve argumente, potrebno je iznijeti završni komentar. Nakon što sve dokažete, argumente koji podržavaju početnu tezu treba samo podcrtati, te

naglasiti ono što je najvažnije proizašlo iz strukturirano povezanih stavova, potvrda ili negacija tih stavova. Esej završite u pozitivnom tonu, s naglaskom na nekoj važnoj misli [16]. Neke izraze koje možete upotrijebiti u zaključku: S obzirom na sve rečeno..., Kao što sam pokazao..., Zbog toga zaključujem..., Navedeno upućuje na..., Na kraju treba..., Iz toga se može potvrditi/ustanoviti... i sl. Zaključak treba zaokružiti smisao cijelog eseja. Treba donijeti dokaze koji podupiru temu o kojoj se pisalo u eseju [17].

6. Glavna obilježja interpretativnog, usporedno-raščlambenog i raspravljačkog eseja s primjerima

6.1 Interpretativni školski esej

Interpretativni školski esej ponudit će pjesmu, ulomak proznoga, dramskoga ili esejističkoga književnoga djela ili likovni prilog koji prati tekst. Naime, pristupnik na osnovu ulomka treba razumjeti i književno procijeniti djelo, iako nužno ne poznaje cjelokupno stvaralaštvo autora teksta. Interpretativni esej se koristi kako bismo provjerili znanje i dali osobno mišljenje, a budući da se oslanja na neki predložak (ulomak teksta, pjesmu i sl.) potrebno je znati interpretirati taj predložak [18]. U uvodnom djelu valja smjestiti autora i književno djelo u književnopovijesno razdoblje. Treba se držati stava koji se može dokazati ili argumentirati. Smjernice svakako olakšavaju pisanje ovog tipa eseja jer na osnovu njihovih odgovora kreiramo vlastiti tekst koji će biti uobličeni u esej [19]. Sada ćemo navesti jedan primjer zadatka za pisanje interpretativnoga školskog eseja. Riječ je o ulomku iz romana *Povratak Filipa Latinovicza* Miroslava Krležę.

Miroslav Krležę, *Povratak Filipa Latinovicza* (ulomak)

U crnoj svili je tu ženu jedanput davno, prije mnogo godina, neobično intenzivno doživio u onoj čudnoj zlatnoj kavani, kad je čekao na nju čitav dan. Onda je tu ženu prvi put ugledao umornu i staru, a danas, trideset i četiri godine poslije onoga

dogođaja, on je mnogo umorniji i stariji od nje. I koliko god to nije odgovaralo stvarnosti, ona njegova davna spoznaja da je njeno lice klaunsko, bijelo, kao brašnom namazano, sve je više dolazila do izražaja pod njegovim kistom, što je dublje ulazio u sliku. Njeno mačkasto krevljenje, prenavljanje, njena namještena ljubaznost, protuprirodan, izvještačen smijeh, njena lažljiva pretvorljivost i namještena katolička trećoredaška skromnost, sve su to bile duhovne naslage u koje je prodirao snimajući masku te žene u crnoj svili pred sobom, kao da je posmrtna. Pod osnovnim potezom njegove ruke ostala je ta blijeda maska kao podloga blijedog klaunskog obraza u crnoj svili sa starinskim brošem. Zarezi oko usana neobično strastveni, oči žive, velike, upale, goruće, a pod tim tamnim očima umorni podočnjaci, kao sjenke poroka. A iza toga jedno umorno lice, nenaravno, neprirodno, lažno, lice zapravo majmunsko, neobične, zgužvane, nervozne fiziognomije. Prva dva dana, dok je to lice bilo još pod koprenom nabačenosti, u floteci prvog poteza, pod masom neizdiferencirane boje, dok su se samo nazirali mutni obrisi, a sve je još izgledalo na konvencionalnu distancu, stara je bila zadovoljna i odobravalala je frazama, koje su graničile sa zanosom. Ali poslije, kada je taj kist pod rukom njenog sina počeo sve življe da zalazi pod kožu, kada se pod tim oštrim dlakama rastvarala epiderma kao pod britvom, kada su se rastapale boje pod prodirnom snagom pogleda, ona je pred tim obrazom u crnoj svili na platnu, što je tu nastajao pod rukom slikarskom, postajala sve nemirnijom. Što je taj kist namočen u terpentini sve više skidao s toga lica sve lutkasto, načinjeno, bazarsko, pozersko, onu gustu naslagu šminke pod tim potkožnim tajnama, što se tu sve više, kao pod anatomskim nožem, razrezivalo i skalpiralo jedno potajno, skriveno lice, njena je zlovolja sve više rasla. Ona je postajala nervoznom, nju su počele mučiti njene poslijepodnevene glavobolje; ona je izostajala zbog raznih smetnja, a konačno jednog jutra, prije posla, kada je Filip pušeći svoju prvu cigaretu i sav zadubljen u svoje platno (koje je već počelo da ga privlači) i zaboravio da ga mati čeka, ona je htjela nešto da mu kaže, ali nije dospjela dalje od prvih riječi. Iz nje je provalio plač, grčevito i iskreno. [20].

Evo nekoliko smjernica za pisanje školskoga eseja:

- smjestite ulomak u kontekst romana

- prisjetite se koje su okolnosti obilježile Filipovu osobnost već u najranijim godinama
- potkrijepite svoje tvrdnje navodima iz priloženoga ulomka.
- izdvojite i opišite kako se sjećanje na majku iz djetinjstva ostvaruje na Filipovoj slici
- navedite i obrazložite stvaralački problem koji muči Filipa
- razmislite kakav portret Filip želi naslikati
- uočite i opišite tehniku introspekcije i simultanosti vremena u priloženom ulomku
- protumačite Filipov pobuđeni stvaralački interes pri slikanju majčina portreta
- objasnite zašto se majka rasplakala, a Filip prestao slikati
- predstavite Krležin književni rad u kontekstu hrvatske književnosti s naglaskom na romansijerskom stvaralaštvu

Prijedlog interpretativnog eseja Miroslav Krleža: *Povratak Filipa Latinovicza*

Miroslav Krleža je pisao gotovo sve književne vrste, a u svojim djelima prikazuje društvenu stvarnost. Najčešće prikazuje sudbinu hrvatskog čovjeka, a kritički se odnosi prema realnosti. U romanu *Povratak Filipa Latinovicza* prikazao je sudbinu slikara Filipa koji se nakon 23 godine vraća kući. Detalji kuće podsjećaju ga kako ga je majka izbacila na ulicu zato što je ukrao stotinjarku i provodio se sa sumnjivim ženama. Za vrijeme boravka u Kostanjevcu Filipova majka naručuje portret od svog sina slikara. Filip radi sliku na kojoj majku prikazuje kao ostarjelu bordel damu. Filip je bio nezakonito dijete trafikantice koja se bavila prostitucijom. Pitanje očinstva bilo je važno za stavljanje Filipove osobnosti u neki balans.

Majka nikad o tomu otvoreno nije htjela govoriti. Svojim portretom majke slikar joj želi predočiti istinu. Otkriti kakvim ju očima on gleda. On u početku i ne voli taj svoj posao, ali, kada počne shvaćati da će time razotkriti ono što je u njemu dugo bilo skriveno, dobiva neku natprirodnu snagu [21]. Preciznošću tehničke alatke otkriva

majci kako o njoj zna stvari koje ni ona sama ona sama ne želi sebi priznati. To možemo iščitati iz dijela ulomka: „*kada je taj kist pod rukom njenog sina počeo sve življe da zalazi pod kožu, kada se pod tim oštrim dlakama rastvarala epiderma kao pod britvom, kada su se rastapale boje pod prodirnom snagom pogleda, ona je pred tim obrazom u crnoj svili na platnu, što je tu nastajao pod rukom slikarskom, postajala sve nemirnijom. Što je taj kist namočen u terpentini sve više skidao s toga lica sve lutkasto, načinjeno, bazarsko, pozersko, onu gustu naslagu šminke pod tim potkožnim tajnama, što se tu sve više, kao pod anatomskim nožem, razrezivalo i skalpiralo jedno potajno, skriveno lice, njena je zlovolja sve više rasla. Ona je postajala nervoznom*“... [22].

Filip slika osobu koju je dijete cijelo vrijeme promatrao, a ta je osoba pokušavala prikazati sebe u drugačijem svjetlu. Iz ulomka saznajemo da je majka često izbivala: „*neobično intenzivno doživio u onoj čudnoj zlatnoj kavani, kad je čekao na nju čitav dan...*“, a to je na njezina sina ostavljalo duboki trag nesigurnosti. Ljudi su govorili da mu je otac biskup, a ona je uvijek nešto glumila. To možemo vidjeti na primjeru: „*Njeno mačkasto krevljenje, prenavljanje, njena namještena ljubaznost, protuprirodan, izvještačen smijeh, njena lažljiva pretvorljivost i namještena katolička trećoredaška skromnost*“. [23]. Svojim postupcima majka u vlastitom stanu stvara osjećaj neprihvatanja samoga sebe. Filip stalno ističe ljepotu majke koja nije prikazana s pozitivnim predznakom, već je ona krivac za sve negativno što mu se u životu dogodilo.

To vidimo na primjeru: „*Zarezi oko usana neobično strastveni, oči žive, velike, upale, goruće, a pod tim tamnim očima umorni podočnjaci, kao sjenke poroka. A iza toga jedno umorno lice, nenaravno, neprirodno, lažno*“. [24]. Glavni junak svojim slikarskim okom obuhvaća stvarnost, želi je razotkriti i u tome uživa. Svoju zadovoljštinu dobiva kada u majci, koju smatra odgovornom za svoja loša iskustva, osjeti nesigurnost s kojom se od svojeg djetinjstva i sam bori. Filip osjeća pravo da se napokon razračuna sa svojim najvažnijim problemom – problemom identiteta i podrijetla. On ne zna tko je njegov otac, ali zna tko mu je majka i želi je ogoliti pred njom samom. Osoba koja ne zna svoje pravo podrijetlo ne snalazi se u životu za

koji su potrebni čvrsti ljudi. Stoga kroz cijeli roman Filip pokušava otkriti tko je i što je ustvari on [25].

6.2 Usporedna raščlamba dvaju ili više tekstova

U ovome tipu zadatka ponuđena su najmanje dva teksta koje povezuje neko obilježje: tematika, glavni motiv, književna vrsta, stilska epoha. Kod ovakve vrste pristupnik treba izraziti svoj osobni stav koji se temelji na njegovoj književnoj naobrazbi. Očekuje se da pristupnik uoči problem, sličnosti i razlike ponuđenih tekstova. Stoga treba pomno pročitati ponuđene tekstove i smjernice za pisanje koje uspostavljaju vezu među tekstovima [26]. Sada ćemo dati primjere za tri književna teksta.

Šiško Menčetić, *Prvi pogled*

Antun Gustav Matoš, *Utjeha kose*

*Zoviješe zora dan a slavno prolitje
Travicu drobnu van, zelen lis i cvitje,
Ja kad bih uhićen od ove gospoje,
Ke obraz nakićen u slavi vas poje.*

*Gledo sam te sinoć. U snu. Tužan Mrtvu.
U dvorani kobnoj, u idili cvijeća,
Na visokom odru, u agoniji svijeća,
Gotov da ti predam život kao žrtvu.*

*S jutra, dim, na prozor pogledat općah ja,
Ter tada moj pozor u taj čas pozri tja:
Meni bi viditi još lipšu ner vilu
Gospođu sjediti u rušcu pribilu.*

*Nisam plako. Nisam. Zapanjen sam stao
U dvorani kobnoj, punoj smrti krasne,
Sumnjajući, da su tamne oči jasne,
Odakle mi nekad bolji život sjao.*

*Vidiv me ka hrlo vaze trak i kosu
Niz bijelo ter grlo kosice sve prosu;
Na čelu ostavi dva prama od zlata,
Ostalo sve zavi okolo, dim, vrata,*

*Sve baš, sve je mrtvo: oči, dah i ruke,
Sve, što očajanjem htjedoh da oživim
U slijepoj stravi i u strasti muke,*

*Da kosa ne vitri, u kojoj do mal hip
Rukami zahitri na glavi venčac lip;
Ozriv se ja jelin ter ončas pođe tja,
Ter gorči ner pelin i čemer ostah ja. [27].*

*U dvorani kobnoj, mislima u sivim.
Samo kosa tvoja još je bila živa,
Pa mi reče: – Miruj! U smrti se sniva. [28].*

Antun Branko Šimić, *Ljubav*

Zgasnuli smo žutu lampu

Plavi plašt je pao oko tvoga tijela

Vani šume oblaci i stabla

Vani lete bijela teška krila

Moje tijelo ispruženo podno tvojih nogu

Moje ruke svijaju se žude mole

Draga, neka tvoje teške kose

kroz noć zavijore, zavijore

Kroz noć

kose moje drage duboko šumore

kao more [29].

Evo nekoliko smjernica za pisanje školskog eseja:

- usporedite tri priložena teksta
- predstavite Šiška Menčetića, Antuna Gustava Matoša i Antuna Branka Šimića u kontekstu hrvatske književnosti s naglaskom na tematiku priloženih tekstova
- analizirajte i usporedite strukturu tekstova: strofu, stih, ritam i rimu te povežite s vremenom kojemu pripadaju i stilom pojedinoga pisca
- usporedite izražajnost temeljnoga motiva u trima pjesmama
- usporedite ugođaj i temu u svim pjesmama

Prijedlog eseja usporedne raščlambe: Šiško Menčetić, Antun Gustav Matoš, Antun Branko Šimić

Tri pjesnika različitih književnih razdoblja napisali su pjesme iste tematike, a ovaj esej će prikazati različite pristupe temi ljubavi. Riječ je o Šišku Menčetiću, pjesniku renesansne poezije, Antunu Gustavu Matošu, najvažnijoj osobi hrvatske moderne i Antunu Branku Šimiću, pjesniku ekspresije i predstavniku novije hrvatske književnosti. Svaki pjesnik pristupa na svoj način u skladu s razdobljem i vlastitim poetskim izrazom. Jedan od prvih hrvatskih petrarkista i jedan od prvih hrvatskih ljubavnih pjesnika, Šiško Menčetić čije se pjesme nalaze u zborniku Nikše Ranjine, najčešće u svojim pjesmama ističe ljubav i ljepotu svoje drage. U svojim opisima, kao i drugi petrarkisti, ističe ženinu ljepotu kose, lica, ruku [30].

To možemo vidjeti na primjeru:

*„Vidiv me ka hrlo vaze trak i kosu
Niz bijelo ter grlo kosice sve prosu;
Na čelu ostavi dva prama od zlata“* [31].

Matoš je pisac koji shvaća umjetnost kao izraz ljudskog duha. Uzor mu je bio Baudelaire, stoga često piše sonete, a koristi se sinestezijom - povezuje u sklad glazbu riječi, boje i mirise. Motiv ljubavi i smrti stalna su Matoševa preokupacija što dokazuje i ova pjesma:

*„sve je mrtvo: oči, dah i ruke,
Sve, što očajanjem htjedoh da oživim
U slijepoj stravi i u strasti muke“* [32].

Ekspresionizam ne oponaša stvarnost, izražava subjektivnu stvarnost, a pisci tog razdoblja su skloni, razbiti logički red mišljenja i govora. Tako čini i Šimić u pjesmi *Ljubav* [33].

To možemo vidjeti na primjeru:

„Plavi plašt je pao oko tvoga tijela

Vani šume oblaci i stabla

Vani lete bijela teška krila“ [34].

Menčetić svoje djelo piše dvostruko rimovanim 12-ercem, što je u duhu razdoblja u kojem je nastalo. Jezik je bogat, a stih melodiozan. Matoš u svom sonetu ritam postiže izmjenjivanjem dugih i kratkih rečenica, a na njegu još utječu i asonanca, aliteracija te ponavljanje. Za razliku od prethodna dva pjesnika, koji su skloni temu uokviriti u formu, Šimić svojim slobodnim stihom naglašava riječi koje treba istaknuti, a nepostojanje interpunkcijskih znakova ga ne sputavaju u izričaju. Na ritam Šimićeve pjesme utječe, osim odabira i grafički oblik pjesme [35].

Upravo na primjerima ovih triju pjesnika sudjelujemo u potvrdi raznolikosti mogućih točnih rješenja koji iskazuju govor i stav razdoblja u kojem je određeni pisac stvarao. Temi ljubavi prema voljenoj ženi pisci pristupaju drugačije. Menčetić glorificira ljubav, žena je za njega ljepša nego vila, a pjesniku neuzvraća ljubav. Matoš ljubav izražava mrtvoj ženi, njegovi osjećaji su toliko snažni da ni smrt ne može prekinuti snagu njegove emocije. Šimić otvoreno izražava ljubav, sve je nabijeno emocijama. Sva tri pisca u svojim djelima otkrivaju potpuno predanje voljenom biću [36].

6.3 Raspravljajući školski esej

Predložene teme u ovom tipu zadatka odnose se na društvenu stvarnost. Stoga u ovome zadatku može biti ponuđen tekst ili pitanje koje propituje neki problem iz svijeta rada, slobodnoga vremena, umjetnosti, sporta, medija, potrošačkoga društva, tehnološkoga napretka, ravnopravnosti spolova, nasilja u društvu itd [37]. Predložene teme nisu nikada strogo književne, no mogu se i ticati čitanja i pristupnikova odnosa prema književnosti i umjetnosti uopće. Dapače, od pristupnika se očekuje predočivanje njegova osobnoga kulturnog iskustva koje je potkrijepljeno sjećanjima na pročitane lektire i pokazivanje sposobnosti analiziranja i sintetiziranja teme koju propituje [38]. Sada ćemo navesti jedan primjer zadatka za pisanje raspravljajčkog školskog eseja. Riječ je o ulomku iz knjige *Kultura u množini* Michela De Certeau.

Michel De Certeau, *Kultura i škola* (ulomak)

U suvremenome svijetu škola gubi stečeni naziv hrama kulture. Ta je impozantna građevina s četvrtastim dvoranama i pravocrtnim hodnicima stoljećima davala selu ili gradu pečat kulturne moći. Danas je situacija drugačija. Kultura moć više nije smještena u školi, već posredstvom televizije, radija, računala, reklama, oglasa i različite trgovine ulazi u svaki prostor. Škola je kao predstavница države na pedagoškome području do jučer u obitelji nalazila i sugovornika i protivnika. Danas se i škola i obitelj nalaze u obrnutom području. Budući da je obitelj preplavljena televizijskom slikom, u školi bi se trebalo učiti kako se služiti mnogobrojnim informacijama koje pristižu u domove. Škola bi mogla oblikovati jezgru u kojoj nastavnici i učenici kritički razmišljaju vlastito iskustvo polazeći od podataka pristigli iz drugih izvora. U tome smislu ona i dalje ostaje ustanova ovlaštena da širi kulturni model oblikovan u središtu moći. Masovni mediji svakodnevno ugrožavaju tu njezinu ulogu pa je pitanje jesu li prosvjetni radnici u središtu kulture ili na njezinu rubnome dijelu. Stoga je nužno da škola bude kritična prema kulturi koju šire masovni mediji. Obrazovanje danas živi u nekoliko oblika. S jedne strane ono živi u okamenjenom svijetu: centralizirana administracija paralizira nastavno tijelo i izaziva kulturnu latentnost i konzervativizam. Međutim, naziru se, i obrisi nove organizacije obrazovanja kao što su ugovori između poduzeća sa školom, odnosno sveučilištem ili cjeloživotno obrazovanje. Novonastali oblici mijenjaju tromi školski sustav i nisu više doslovce škola. Obrazovanje se hotimice proširilo izvan institucionalne škole u obliku samoobrazovanja, premda je taj model do jučer služio školi. Mnogobrojni stručni časopisi pružaju široko obrazovanje od tehničke analize do promišljanja o vrijednostima. Sve je više stručne literature namijenjene djelatnostima u slobodno vrijeme kao što su vrtlarstvo, graditeljstvo, stvaralačko pisanje itd. Ona je jednako važna kao i školski udžbenici. Ako se školi i može prigovoriti da je troma i na margini zbivanja, kulturi ponuđenoj u stručnim ili tehničkim centrima može se reći da je koristoljubiva. Tu kulturu pokreće profit - proizvodi koje treba prodati, vještina ili vrsta privrede koju valja promovirati. [39].

Evo nekoliko smjernica za pisanje školskoga eseja:

- opišite razloge koji ugrožavaju kulturnu ulogu škole

- navedite nove kulturne zadaće koje bi suvremena škola trebala razvijati, što mislite o tim novim zadaćama?
- koje su to različite vrste kulturnih izvora koji preuzimaju ulogu škole?
- usporedite svoje obrazovanje s nekadašnjim i sadašnjim zadaćama škole
- što Vi mislite kakva je uloga škole kao prenositeljice kulture u suvremenome medijskome pejzažu?
- omogućuje li nam škola još uvijek bolje čitanje svijeta ili će ipak morati potražiti novo mjesto i ulogu u odnosu na druge kulturne izvore koji su nam dostupni?

Prijedlog raspravljačkog eseja **Kultura i škola**

Stalno smo svjedoci stalnih rasprava kako škola ne valja. Možda je pregrubo reći da ne valja, ali da je „nešto trulo u školstvu“, s tim se svi možemo složiti. Treba se osvrnuti i vidjeti zašto stvari ne valjaju i kako je do toga došlo. Školski sustav koji posjedujemo najviše ugrožavaju mediji. *„Kulturna moć više nije smještena u školi, već posredstvom televizije, radija, računala, reklama, oglasa i različite trgovine ulazi u svaki prostor. Masovni mediji svakodnevno ugrožavaju tu njezinu ulogu pa je pitanje jesu li prosvjetni radnici u središtu kulture ili na njezinu rubnome dijelu. Stoga je nužno da škola bude kritična prema kulturi koju šire masovni mediji“*. [40].

Treba vidjeti kako bi se sadašnji školski sustav mogao prilagoditi i opstati pod velikim pritiskom medija. Jedan od prijedloga osuvremenjivanja škole je da bi se u školi *„trebalo učiti kako se služiti mnogobrojnim informacijama koje pristižu u domove. Škola bi mogla oblikovati jezgru u kojoj nastavnici i učenici kritički razmatraju vlastito iskustvo polazeći od podataka pristiglih iz drugih izvora“*. [41]. Ova ideja uopće nije loša jer mediji nas zatrpavaju takvim sustavom vrijednosti da nam treba jaka obrana od nerealnih kriterija.

Primjerice, u javnosti se pojavljuju ljudi koji uopće ne bi trebali biti uzor, a oni to postaju zahvaljujući ili svojoj gluposti ili potrebi medija da manipuliraju njihovim nelogičnim

potezima i zabavljaju ljude. Stoga bi u školi često trebalo organizirati parlamentarne, sučeljavanja, debate, razgovore i predstavljanja kako bi se u mladim ljudima izgradio stav o važnosti kritičkog promišljanja stvarnosti. Škola nudi premalo praktičkog znanja, a zahtijeva previše znanja koje se stječe učenjem napamet. Potrebno je više terenskog rada, timskog rada, projekata, ozbiljnog bavljenja određenom temom, a ne da zadovoljimo formu kako je program proveden, a od stvarnog znanja koje je ostalo u našem pamćenju nema ništa [42].

Osim znanja, škola nudi i druženje i zabavu. Znanje možemo prikupljati u mnogobrojnim stručnim časopisima, stručnoj literaturi ili stručnim i tehničkim centrima. No ništa od svega toga ne može nadoknaditi međusobno druženje s vršnjacima koje usavršava komuniciranje, socijaliziranje, toleranciju te uviđamo više različitih pogleda na jednu stvar. S obzirom na gore navedeno, škola jest mjesto u kojemu se sijeku različiti kulturni izvori. U njoj se nalazi najviše potrebnih parametara da bismo dobili cjelovitu sliku kulture, a na nama je, i polaznicima škole, i kreatorima školskih programa da stalno pratimo novitete i uvodimo ih u sustav obrazovanja kako ne bismo bili u zaostatku s vremenom [43].

Primjeri pogrešaka prilikom pisanja eseja

Na kraju ćemo navesti najčešće primjere pogrešaka u određenim kategorijama ocjenjivanja.

B2a – Smislenost i logičnost rečenica

Primjeri besmislenih i nelogičnih rečenica:

Čežnja naroda za vlastitim izričajem rezultirala je dolaskom Ćirila i Metoda u naše krajeve.

Tijekom studija i okolnosti njegova života muči ga težnja nezavršenoga posla koja rezultira propašću u konačnici.

Sofoklovo djelo „Antigona“ jedno je od najčitanijih svjetskih djela, poznato u prvome redu zbog samoga pisca pa tako i tematikom, stilom i korisnošću ovoga djela koju dobivamo samom poukom.

B3 – Prikladan stil, prikladno nazivlje, prikladne riječi...

Raskoljnikov je upoznao jednu curu, Sonju. Njezin je tata bio pijanac.

(Trebalo bi: djevojku i otac)

Đuro je frajer koji misli da može sve.

(Trebalo bi: mladić, lik (književni), čovjek)

C1 – Sintaktička točnost

Dolazile su ocu pošto su željele još novca.

(Trebalo bi: jer, zato što)

To je roman od Balzaca.

(Trebalo bi: Balzacov)

C2 – Pravopisna točnost

Dolazak Dunda Maroja u Rim izazvao je paniku i Pomet pokušava iskoristiti situaciju.

(Trebalo bi: dunda)

Srednji vijek počinje oko 500.-te godine.

(Trebalo bi: 500.) [44].

7. Zaključak

Možemo zaključiti kako pisanje školskog eseja zahtijeva jasnoću, preciznost i temeljitu pripremu. Kako bi esej bio uspješan, potrebno je pridržavati se zadanih smjernica i pravilno strukturirati tekst. Svaki esej sastoji se od uvoda, razrade i zaključka, pri čemu svaki dio ima svoju specifičnu funkciju. U uvodu je važno postaviti kontekst djela i definirati temu kojom će se esej baviti. Razrada služi za argumentirano izlaganje misli uz potkrepljivanje tvrdnji citatima iz polaznog teksta. Zaključak mora logično proizlaziti iz prethodnih dijelova i sažeti ključne spoznaje eseja. Također, treba obratiti pozornost na književnopovijesni kontekst i stilska obilježja djela. Uz pažljivo planiranje i dosljedno praćenje uputa, moguće je napisati kvalitetan esej. Ispravljanje gramatičkih i pravopisnih pogrešaka dodatno doprinosi jasnoći izražavanja. Važno je koristiti hrvatski standardni jezik kako bi esej bio jezično ispravan i u skladu s normama. Osim toga, esej treba biti strukturiran u odlomke koji jasno razdvajaju uvod, razradu i zaključak. Svaki odlomak trebao bi sadržavati jednu glavnu misao ili argument, čime se postiže koherentnost i logičan slijed ideja. Korištenje prijelaznih izraza između odlomaka pomaže u održavanju povezanosti teksta. Usto, bitno je izbjegavati ponavljanje istih riječi ili fraza kako bi se održala svježina izraza. Prije predaje eseja, preporučuje se ponovno čitanje i provjera svih dijelova kako bi se uočile eventualne nedosljednosti ili pogreške. U konačnici, kvalitetan esej odražava autorovu sposobnost kritičkog razmišljanja, analize i jasnog izražavanja misli. Stoga je važno posvetiti dovoljno vremena i pažnje svakom koraku u procesu pisanja.

8. Popis literature

- [1.] AniĆ, Vladimir. (2003.) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- [2.] Čubrić, Marina. (2014.) „Školski esej na državnoj maturi“, *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, Vol. 1 No. 1: str. 14-21.
- [3.] De Certeau, Michel. (1974.) *La culture au pluriel*. Paris: Union générale d'éditions.
- [4.] Krleža, Miroslav. (1932.) *Povratak Filipa Latinovicza*. Zagreb: Minerva.
- [5.] Matoš, Antun Gustav. (1923.) *Pjesme*. Zagreb: Izdanje Narodne knjižnice.
- [6.] Milas, Mate. (2018.) „Školski esej u nastavi Hrvatskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi“, *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, Vol. 5 No. 2: str. 12-16.
- [7.] Rešetar, Milan. (1937.) *Pjesme Šiška Menčetića i Gjore Držića, i ostale pjesme Ranjinina zbornika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- [8.] Sieber, Iva. (2010.) *Hrvatski jezik: položi bez frke! : kako napisati esej: školski sastavak, esej, osnovna i viša razina*. Zagreb: Europapress holding.
- [9.] Solar, Milivoj, Zrinjan, Snježana, Sorčik, Višnja. (2014.) *Baština riječi 1: Čitanka iz hrvatskoga jezika za prvi razred gimnazije sa separatom: Teorija književnosti*. Zagreb: Alfa.
- [10.] Šimić, Antun Branko. (1920.) *Preobraženja*. Zagreb: Tiskara Jugoslavija.
- [11.] Težak, Stjepko. (1996.) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.